

Dumitru Solomon

Dacă nu ar cuprinde unele indicații, mai mult sugerate decât exprimate direct, asupra dinamicii scenice, teatrul lui D. Solomon ar putea fi definit ca un „dialog filozofic”, cu o amplă deschidere asupra problematicei umane, implicând sentimente și atitudini variate — iubire, ură, dispreț — și folosind subtile argumente în permanentele controverse provocate. D. Solomon aduce sub optica contemporană a dialecticii discuția conceptelor clasice de adevăr, etic, drept etc. Dar piesele sale, reinviind disputele din lumea antică între diverse „școli” și personalități (Socrate, Platon, Diogene), practică o „maieutică” modernă, cu toate atributele speculative și răscolitoare, în căutarea adevărului.

Autorul simulează refugiu în cadrul unor episoade ale antichității (selecate cu grijă), pentru a rediscuta marile principii ale existenței umane, în lumina unor idei deja avansate de gândirea antică, dar privitye printr-un nou unghi de valorificare umanistă.

Portretistica spirituală a eroilor, animată de schimbări și contradicții și liniștită de „interludii” senine, se înfiripă de-a lungul unui permanent discurs dialogat, de o mare simplitate și de o profundă înțelepciune. Relevarea valorilor etice (adevărul, moralul, dreptatea) se realizează mai viu pe linia acestui dialog care face loc, în același timp, unui joc rațional plin de fantezie și de bun-simț. Calitățile, ca și scăderile personajelor, ideile, ca și atitudinile lor cruciale se explică ca reacțiuni motivate de și în ambianța socială. Astfel, preminența valorii spirituale la Socrate apare ca o expresie a inocenței lui funciare, care se refuză „formelor” ce trădează sau nu epuizează conținutul, și care are tăria de a rezista tentațiilor și de a înfringe viciul. Esența filozofiei lui Socrate pare a fi aici echilibrul moral, filozoful căutând, cu simplitate și cu sinceră dorință, a cunoaște, a atinge adevărul; este ceea ce îl face să aibă în permanentă conștiința relativității legilor și adevărilor enunțate cu emfază de cei puternici. Socrate nu e deloc cinic. Celebra lui învățătură, opusă sofistilor — „Cunoaște-te pe tine însuși” —, apare, în contextul dialogului, ca o recunoaștere a incapacității de a cunoaște esența adevărului absolut, incontestabil. Socrate este, totuși, ceea ce numim, cu un termen actual, un caracter, inflexibil în fața amenințării directe de a fi osândit la moarte, el recunoaște puterea și dreptatea legilor, dar face deosebire între principiul instituțional și

iaecchitatea practică din interes sau incompetență. Cu aceasta din urmă e intransigent, căci călăuză lui spirituală, „daimonul” său, îl oprește să facă apel la zei în sprijinul tiraniei.

Dincolo de orice considerații estetice, se cuvine să prețuim, la D. Solomon, modalitatea structurală a introducerii conținutului filozofic în schema literară propriu-zisă. Călea schiței, contururilor și implicațiilor psihologice ale dramei umane oferă locul potrivit folosirii sentințelor morale, în care se concentrează esența gândirii expuse.

În *Platon* (inițial, oaspete al tiranului Siracuzei, Dionis, odios în încercarea de a-și justifica crimele prin autoritate) apare contradicția inevitabilă între filozofie și tiranie, neputința concilierii lor. Aci, insolubilă este problema concordanței între abstracția teoretică — a „ideilor” platonice (prototipuri ideale ale existenței reale) — și spiritul organizării social-politice. Opoziția dintre Platon și Dionis apare în recunoașterea caracterului contradictoriu al practicii politice înseși: legile sînt impuse de spiritul „multimilor”, dar sînt aplicate în avantajul unor caste de puternici privilegiați. Dar acesta nu e singurul dezacord între filozof și tiran. Platon cercetează drumul spre adevăr, spre bine, și e convins de necesitatea „îndoielii” pentru a-și atinge scopul. El identifică, în teorie, binele cu adevărul și frumosul; în practică, e de părere că filozofii, fiind cei mai apropiați de cunoașterea adevărului, trebuie să fie și „cei mai buni conducători ai cetății”. Negînd rolul poezilor, a căror fantezie i-ar îndepărta de adevăr, Platon concepe o „republică a filozofilor” — magistrați integri, cu desăvîrșit respect al legii, contestînd conducerea discreționară, absolută, a tiranilor. E această viziune, viziunea unei forme de stat perfecte? Desigur, nu. În dialogul filozofului cu unul din înaltele personaje ale cetății (Dionis II), apar limitele gândirii platonice (bazate pe o rațiune care, azi, se arată cert contestabilă): inegalitatea social-politică considerată imuabilă; menținerea sclaviei pentru asigurarea prosperității spirituale și economice a statului; inevitabila limitare a categoriilor sociale productive (meseriași, negustori etc.); toate principiile marii trebnie să aibă o existență „în sine”: dreptatea, egalitatea, legea; totul devine astfel „Idei”, a cărei existență, în eternitate, se plasează deasupra omenirii.

Dar — ca elev al lui Socrate — Platon manifestă aceeași intransigență opoziție față

cu toleranța tentațiilor și față cu satisfacerea voluptăților trupesti, distrugătoare a marilor posibilități ale sufletului. Prioritatea sufletului rămâne marea, incontestabilă caracteristică a filozofiei și moralei platonice, adversară a filozofiei hedoniste (reprezentată în piesă de Aniciris). Această înaltă ținută oferă prilejul unor episoade caracteristice, în care înțelepciunea și echilibrul psihic înving dragostea carnală (Archeanassa, în primele momente) și previn primejdia căderii în sclavie prin trădarea prieteniei.

Spirit modern, autorul înțelege însă că — practic — filozofia platonicească nu e în măsură să se realizeze. Pierzându-și încrederea elevilor săi, „divinul” Platon, în năzuința de a depăși, printr-un „vis” superb (supremația „ideii” pure), omenirea, sfârșește prin a se declara singur — nu fără o atitudine de autoflagelare — „filozof de vorbe goale”. E o concluzie, în atmosfera frământată a piesei, de o exagerată duritate. Ea pare greu acceptabilă față cu geniul gândirii care a generat și s-a păstrat la baza controversatelor sisteme ale filozofiei, cite s-au formulat pînă în epoca contemporană. A greșit Platon, cînd n-a insistat să-și realizeze cu orice chip marea sa plan politic? Sau a greșit cînd l-a conceput? O întrebare, la care cutezanța de spirit a autorului n-a reușit — dar poate nici n-a fost tentată — să răspundă.

În obosită cetate a Atenei — de triumf, opulență și glorie a trecutului —, Diogene reprezintă chintesenta cîni-mului, rezistență, sub cele mai directe atitudini, la ispitele sau plăcerile deșarte ale mediului social ambiant. Așa cel puțin ni-l înfățișează D. Solomon în piesa *Diogene cîinele*. A fost Diogene un exemplu de absolută sobrietate, refuzînd totul — locuință, femei, mîncare —, sau numai un exemplu de violentă autoflagelare, destinată să-i asigure puțința de a gândi și trăi liber, în opoziție cu obligațiile la care-l supuneau legile Atenei? Fost-a el — se întrebă și autorul — un „Socrate nebul” (termenii aparțin lui Platon), un tip ridicol, un non-conformist, un „snob” înaintea termenului? Legenda ne spune că trăia într-un butoi, că umbla ziua cu un felinar aprins, căutînd un „om”; e cunoscută și riposta dată lui Alexandru Macedon, cînd acesta se aplecase să-i vadă „locuința”. Toate acestea deosebesc, cert, un tîlc filozofic, definitoriu pentru modul de viață și pentru mentalitatea „cînicului”. Ca și celelalte piese ale lui D. Solomon, *Diogene cîinele* (care a înregistrat mai demult un cert, dar, din păcate, izolat succes de scenă) are, dacă nu un fond caracteristic de filozofie, o tehnică anume de filozofare, de practicare și orientare a gândirii filozofice. Contestarea legilor cetății se face spontan — neîntrerupt ținînd la problematica relațiilor umane —, printr-o inversare a poziției logice, din care eroul iesedemn, superior filozofilor hedoniști. Viața trăită conform cu legile naturii îl duce la situații aparent absurde; dar disprețul față de aristocrații îmbuibăți, ignoranți și leneși, ostili

unei filozofii reale, îl impune, dincolo de rang sau bogăție.

Diogene refuză lăcașul conviețuirii oferit de o „binevoitoare”, spre a nu fi silit a o lua în căsătorie; respinge o invitație a bogatului Aristodem (unul dintre fruntașii cetății), pentru a nu-și vedea îngrădită libertatea, bun nealienabil al naturii; impresionează prin observații pline de înțelepciune, referitoare la existența oamenilor sau a animalelor. În disprețul civilizației, exponentul școalei cinice teoretiza traiul nemijlocit condiționat de natură. El refuza să cedeze „cerul Atenei” pentru un colț ferit de ploaie și soare. Reușește să-și facă adepți chiar printre cei ce împărtășesc idei diferite. Pasifhon, fiul lui Aristodem, îi pledează nevinovăția într-o crimă ce-i fusese pe nedrept atribuită, iar Aristodem însuși — cu toată infumurarea lui — și-l dorește aproape, în vastul-i palat, în pofida „demonstrației” cinicului.

Față de informațiile, nespuse de sumare, cite se pot aduna despre Diogene, reușita lui D. Solomon de a construi, pe linia simplității, o personalitate cu multiple rezonanțe mi se pare excepțională. Sînt izbitoare la el forța și abilitatea demonstrativă. Deși, după propria-i mărturie, piesa nu e o demonstrație filozofică, ci se vrea mai degrabă o lucrare dramatică propriu-zisă. În adevăr, el îmbrățișează idei și sentimente variate, pe care le adaptează nuanțat personajelor și ambianței sociale; iar pe acestea le redă în imagini sugestive și cu o acută caracterizare umanistă.

Ceea ce e vrednic de notat este că lectura lungilor controverse, care (chiar în lipsa unei dozări dramatice mai sigure și explicate) dau anvergură pieselor, e permanent însoțită de un interes real pentru complicațiile argumentale — uneori simple ornațenții structurale —, ca și pentru calitatea replicilor, mai totdeauna substanțiale și captivante.

Însoare contradicții atribuite personajelor în acțiune (de ex.: Platon predică „minciuna” pentru liniștirea multimilor); unele forme brutale de exprimare, care coboară nivelul discuției Platon-Dionis-Speusip, închipuite cu acuitate dar și cu o ușoară tendință spre șoc verbal; autodefinirea atribuită lui Platon, ca „filozof de vorbe goale”, ca și indecența unor gesturi atribuite lui Diogene la „Banchetul” lui Aristodem ș.a.; toate acestea pot fi îndreptățite de tentația mijloacelor mai direct caracterizante, dar sînt și de natură a lăsa impresia unor excese de expresivitate intenționate în scopul depășirii convenționalului în artă. Dar logica strînsă și mijloacele de permanentă substanțializare a dialogului conferă trilogiei antice a lui D. Solomon girul unei incontestabile și neconfundabile originalități. E acesta un motiv pentru care teatrul lui D. Solomon se cuvine prețuit — și pe planul inovației artistice —, mai ales vîzînd încercările de pseudo-înnoire, destul de frecvente încă în dramaturgia noastră actuală.

Mircea Mancaș